

SZÓLTUNK! A VÁRRÓL

LŐVEI PÁL

Önkény, tús, politikai fogoly, rombolás, „a propaganda elsőbbsége a kultúra felett” – néhány kifejezés és egy állítás a Huszonkettes Építész Csoport „Szóltunk! a Várról” című kiállításának szövegeiből. Már ebből is érzékelhető, hogy a kiállítás a reménytelen küzdelemről szól.

Kiállításmegnyitó
a FUGA Építészeti Központban
2023. június 9.

A Huszonkettes Építész Csoport 2021-ben jött létre – jól ismert építészek egy köre megelégedte, hogy szakmájuk ebek harmincadjára jusson, mivel más építészek vállalhatatlan feladatokat is elvállalnak minden szegyenkezés nélkül. Tavaly azonban szégyenkezni kezdtem önmagam előtt, hogyan hagyhattam magam annyira félrevezetni: folyóiratokban látott szép új templom, minőségi látogatóközpont megtekintése kedvéért hogyan pocsókolhattam az időt vidéki utazgatásokra, amikor tervezőikről néhány hónappal később kiderült, tevékenységüket büszkén magyarázva szerepet vállaltak a budai Várpalota tervezett bontogatásában.

Egy idő óta tudatosult bennem, hogy a saját hazám egyre kisebb. „Nem-helyek” sora létesült és létesül ma is, olyanok, amelyek korábban még helyek voltak, amelyeket nagyon is szerettem és magaménak éreztem. Így volt ez például Diósgyőrrel, a diósgyőri várral, amely Miskolc legfontosabb műemléképülete volt egykor. Miskolc egyébként édesapám szülővárosa, unokatestvérem ma is ott él, a nagyobbik lányom oda járt egyetemre, nagyon sokszor jártam ott magáemberként, de műemléki tervtanácsokon is, és nem is csak a diósgyőri vár, hanem a hozzá kapcsolódó egykori uradalmi épületek műemléki problémáival kapcsolatban is. Ma már nem megyek. Csupán félméteres, méteres falakból először emeletes, kettőskápolnát (*Doppelkappelle*) építettek, egy kétszeresére nagyított, igaz, valóban különleges kályhacsempéből másolva rá kőből szentségfülkét. Ma már harmadik emelet is van, igaz, nyersen, mert az építkezés pénzhiány miatt abbamaradt – egy vasbeton torzó. Az épületegyüttes egyes részei úgy néznek ki, mint valami kifelé fordított fürdőszoba: a várarokban a falak egy része olyan burkolatot kapott. De ilyen nem-hely lett Füzer vára is. A várrom, ahol egykor még gimnáziumi osztálytársaimmal kéktúráztunk, ahova aztán szintén tervtanácsok miatt többször is eljutottam. Ott

nem is csak a várrom volt érdekes, hanem a falu román kori plébániatemplomának déli kapuja, ahol a soproni műemlékes kőfaragók – akkor még léteztek – végezték

a restaurálás munkálatait, ezt kellett velük a helyszínen egyeztetni. Az utóbbi időben Veszprém is, a veszprémi vár is ilyen nem-hellyé vált, ahol a Szent György-kápolna védőtetejét, Erdei Ferenc egyik legfontosabb művét pusztították el gondolkodás nélkül, egy pillanat alatt – az „Európa kulturális fővárosa” gondolat megcsúfolásaként. Meg merem kockáztatni, hogy a Fellner Jakab-féle püspöki palotán kívül ez az épület volt Veszprém város legfontosabb, építési korában legkorszerűbb, világraszóló épülete, nem pedig az alatta lévő kápolna ezeréves rommaradványa. Ilyen nem-hellyé válhat hamarosan a zsámbéki rom is, az új tervpályázat legalábbis ilyesmit vetít elénk.

Ezek a helyszínek azonban vidéken vannak, és én nem ott lakom. Ha úgy tetszik, meg tudom őket kerülni egy kör-autóúton, vagy egyáltalán nem is megyek már arra. Budapesten ezt sokkal nehezebb megtennem, ez a szülővárosom és a lakóhelyem, mégsem képzelhető el, hogy behunyt szemmel járjak éjjel-nappal a saját városomban. Nem sokan tudják talán, az ELTE művészettörténeti tanszékének korábbi egyetemi felvételein a tanárok egyik kedvelt kérdése volt: mesélje el a jelentkező, hogy ha felül a 2-es villamosra az egyik végállomáson, és elmegy a másikig, mit és miket lát. Mióta már nem dolgozom a Várban, mert onnan eltávolították előbb a műemlékvédelmet, aztán az akadémiai kutatóintézeteket is, nagyon gyakran járok a 2-es villamossal északról délre a munkahelyemre, aztán visszafelé. Az utóbbi időben a világ egyik legszebb villamosvonalán mélyen az újságba temetkezve ülök, lehajtott fejjel a Kossuth téren, aztán végig a Duna-parton, ahonnan felnézve már rémes a Vár látképe. Az Akadémia székházának első és második emeletéről sem nézek ki a Duna felé, mert onnan még jóval többet lehet látni abból, amit nem szeretnék látni.

A Várpalota 1960-as, 1970-es évekbeli helyreállításának silányságáról beszélnek olyanok, akik betonból kiöntött futurista ívsorokra aggatnak szervetlenül izesülő burkolóelemeket – sokszor nem vállalva a hagyományos fugák pontos kézművesmunkát igénylő tervezését és előírását, pedig a Palota „A”-épületének vörös márvány fedett udvarán, a Nemzeti Galéria lépcsőin és a kupola belsőépítészetében, a Budapes-

ti Történeti Múzeum részben már megsemmisített előtereiben és lépcsőházában még a kőfaragás, kőillesztés mesterszintű emlékei fedezhetők fel a hatvanas–hetvenes évekből.

„Visszafoglaljuk a várat” – ez zajlik, már a Hauszmann Bizottság első ülésén elhangzott jó pár évvel ezelőtt. Valójában a magyar néptől, a vári lakosságtól, a nemzeti kultúrától és annak intézményeitől veszik vissza, néhány politikus talmi ízlése jegyében – és talmi politikai ízlése jegyében.

A kiállításon szerepel utalás a Várkapitányságra is – az utóbbi időben ez a motorja ennek a folyamatnak –, a szabályok nélküliségnek, a szinte az állam az államban működő intézménynek a példájaként. Körülbelül két héttel ezelőtt beszéltük meg a várban működő egyik múzeummal, hogy közös akadémiai-múzeumi előadást szervezünk. A jövő héten lett volna, megvolt az időpont, megvolt hozzá a múzeum előadóterme, mígnem egy héttel ezelőtt kiderült, hogy a Várkapitányság egy pillanat alatt rátette a kezét erre az épületrészre, és már ezt az előadást sem lehet ott megtartani.

A Nemzeti Galéria barokk kiállítása, amelyik már kikerült a várból, sokkal gyengébb vizuális körülmények között látható a Hősök terén, mint korábbi helyszínén. A szárnyas oltárok különleges gyűjteményének átköltöztetése felmérhetetlen problémákkal járhat, és jelenleg nem létező problémák okozója lehet a jövőben.

A 2020 elején a Dísz térről tartott I. kerületi vitáson felvázolt léptékváltás mára valósággá vált, a „beszűkülő térfalak” – a kiállítás szóhasználatát – az emberre nyomasztóan ránehezedő betonkolosszusokban éppen éppen testet, de lesz majd rajtuk kupola és kupolácska, ciráda-rátét, felcicomázott szigetelőpaplan.

Éppen zajlik az építészeti törvény – úgymond – társadalmi vitája, lakossági-civil hozzászólásra kapunk lehetőséget talán egy hétig, előtte járt már a beruházási törvény tervezete, és szó van a helyreállított kastélyok magánosításáról is. Ez itt a reklám helye: ezzel kapcsolatban több intézmény, így a Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete (RÉKE) is felszólalt, és tegnap óta a Magyar Tudományos Akadémia honlapján is olvasható egy bővebb elemzés, illetve javaslat arról, hogyan kellene kinéznie alapvonalaiban a magyarországi műemlékvédelemnek. Ebből az új törvényjavaslat – az építészeti törvény része lesz a műemlékvédelem szabályozása is – „természetesen” semmit sem fogadott meg.

A magyar építészettörténet jeles alakjainak alkotásai tűnnek el, válnak értéktelen törmelékké a műemlékvédelemnek hazudott építkezések során most a Várpalotán és a Várnegyedben. Erről, az építészeti önkontroll és az önálló gondolkodás hiányáról, a kivagyiságról, a léptéktelenségről, a kiállítás alkotóit hivatásbeli társaik vállalhatatlan produkciói miatt elárasztó szégyenérzetről szól ez a kiállítás, amelyet ezennel megnyitok. □

Korhű „műemlékvédelem”: Hauszmann lovardája betonból újraöntve (a szerző felvétele, 2017)

A Várpalota „A”-épülete központi csarnokában elpusztított, vörösmárvány díszburkolat törmelékhalma (a szerző archívuma, 2023. október 9.)

Az épülő-szépülő diósgyőri vár